

18.10.2010

Dnro 590/4/09

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

HENKILÖNTARKASTUKSEN TOIMITTAMISTAPA VANKILASSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Turun vankilan menettelyä henkilöntarkastuksessa 26.1.2009, jossa kantelijan tuli riisuuntua alasti 15 vartijan läsnä ollessa. Kantelukirjoitus oli kantelijan lisäksi viiden muun vangin allekirjoittama, jotka ilmoittavat, että myös heidän kohdallaan on vastaanotto vankilaan ollut samanlainen ja että kyse on vankilan yleisestä käytännöstä.

3 RATKAISU

3.1 Selvitysten sisältö

Apulaisjohtajan alustavassa selvityksessä pidettiin mahdollisena, että kantelijan tulotarkastuksessa paikalla on voinut olla 10–15 vartijaa. Apulaisjohtaja kertoi lähemmin kantelijan vankila-aikaisesta käytöksestä ja siitä, että kantelussa tarkoitettu tapahtuma liittyi hänen siirtoonsa varmuusosastolle.

Kiinnitin selvitys- ja lausuntopyynnössäni huomiota Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön, jossa on katsottu, että esimerkiksi vangin riisuttaminen muiden vankien nähden ilman näkösuojaa (Malenko v. Ukraina -tuomio (19.2.2009) kohta 61) tai toista sukupuolta olevan henkilön läsnä ollessa (Valašinas v. Liettua -tuomio (24.7.2001) kohta 117) samoin kuin useiden vartijoiden läsnäolo ja heidän epäasiallinen kielenkäyttö toimenpiteen yhteydessä (Iwanczuk v. Puola (15.11.2001) kohdat 54–59) voi osoittaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklassa turvattujen oikeuksien vastaista toimenpiteen nöyryyttävää tai halventavaa luonnetta. Pyysin selvityksessä ja lausunnossa kiinnittämään erityistä huomiota tarkastuksen toimittamisen perusteisiin, toimittamistapaan (esimerkiksi mahdolliseen näkösuojaan), läsnä olevien vartijoiden lukumäärään ja käytökseen.

Vankeinhoitoesimiehen selvityksen mukaan Turun vankilan tulotarkastuksessa ei ole milloinkaan läsnä useampia vankeja tarkastuksen aikana, eikä tarkastustilaan näe muualta. Naisvartijoita ei ole paikalla muuten kuin erikseen naisvankeja tarkastamassa. Vastaanotto-osastolla työskentelee 4–5 vartijaa. Tulotarkastuksen suorittaa normaalisti kolme vartijaa, joskus 2–5 vartijaa. Erikoistapauksissa kuten vastaanotettaessa varmuusosastolle sijoitettavia vankeja saattaa tulotarkastuksessa olla läsnä myös muita vartijoita (kuljettavat vartijat ja varmuusosaston vartijoita). Selvityksen mukaan tarkastukset pyritään suorittamaan mahdollisimman asianmukaisesti ja provosoimatta. Turun vankilan johtaja yhtyi selvityksen sisältöön ja piti kantelua perusteettomana.

Rikosseuraamusvirasto viittasi 8.9.2006 tulotarkastuksesta antamaansa määräykseen (5/011/2006), jonka mukaan vankeuslain 4 luvun 5 §:ssä tarkoitettu tulotarkastus on tehtävä todistajan läsnä ollessa. Suljetussa vankilassa tulotarkastus voi käsittää vaatteiden vaihdon. Mikäli tulotarkastuksen yhteydessä henkilö veloitetaan riisuuntumaan, tulee läsnä olevien henkilöiden olla samaa sukupuolta. Tulotarkastuksen yhteydessä henkilölle tehdään lisäksi vankeuslain 16 luvun 3 §:ssä tarkoitettu turvatarkastus. Myös vankeuslain 16 luvun 4 §:ssä tarkoitettu henkilönkatsastus voidaan tehdä.

Kantelussa tarkoitettussa tilanteessa kyse on ollut tulo- ja turvatarkastuksista. Turun vankilassa tulotarkastus tehdään myös silloin, kun he saapuvat tuomioistuimesta. Lähtökohtaisesti tulotarkastus on kuitenkin tarkoitettu tehtäväksi vain silloin, kun vanki saapuu vankilaan.

Vankeuslaissa ei ole säädetty tulo- ja turvatarkastuksissa läsnä olevan henkilökunnan määrästä. Otaen huomioon riisuttamisen luonteen tulisi toimenpiteeseen osallistuvan henkilökunnan määrään kiinnittää huomiota. Rikosseuraamusviraston mukaan normaalitilanteen mukaista henkilökuntavahvuutta Turun vankilassa ei voitane pitää kohtuuttomana. Turvallisuussyyt voivat puoltaa useamman valvontahenkilökuntaan kuuluvan henkilön läsnäoloa.

Turun vankilan johtaja on Rikosseuraamusviraston lausunnon mukaan ilmoittanut Rikosseuraamusvirastolle puhelinkeskustelussa, että vaikka turvallisuussyyt edellyttävät useamman vartijan läsnäoloa, voidaan riisuttaminen hoitaa niin, että kaikki vartijat eivät osallistu siihen. Johtajan mukaan sermi tai muu vastaava tilanjakaja vastaanottotiloissa ei ole tarpeen, koska ovi tilaan, jossa vanki riisutetaan, voidaan sulkea.

Rikosseuraamusvirasto piti joka tapauksessa ylimitoitettuna 10–15 vartijan osallistumista toisesta vankilasta vankilan varmuusosastolle saapuvan tulotarkastukseen ja sen yhteydessä tapahtuvaan riisuttamiseen. Rikosseuraamusvirasto pyysi Turun vankilaa varmistamaan, että tarkastuksiin ja niiden yhteydessä tehtäviin riisuttamisiin ei osallistu kohtuutonta määrää henkilökuntaa.

3.2

Kannanotto

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua ilman laissa säädettyä perustetta. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu.

Vankeuslain 1 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentin mukaan vankeinhoitolaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi.

Tässä asiassa tapahtuneilla puuttumisilla henkilökohtaiseen koskemattomuuteen on lakiperusta vankeuslaissa. Selvää on, että tulo- ja turvatarkastusten yhteydessä vanki on mahdollista velvoittaa vaihtamaan vaatteensa, missä yhteydessä vanki joutuu riisuuntumaan alasti.

Olen käsitellyt eräitä henkilöntarkastuksen ja -katsastuksen yksityiskohtaiseen suorittamiseen liittyviä kysymyksiä 20.3.2009 antamassani päätöksessä dnro 3646/2/07. Tässä tapauksessa kyse näyttää olleen lievempiasteista intymiteettisuojaan puuttumisesta kuin viitatussa päätöksessä. Asiassa ei ole

osoitusta enemmästä kuin riisuuntumiseen velvoittamisesta ja sen yhteydessä luonnostaan koituvasta alastoman ruumiin yleispiirteistä tarkastelumahdollisuudesta.

Nyt kyse onkin lähinnä siitä, onko riisuutumista edellyttävässä tarkastuksessa ollut läsnä liikaa vankeinhoitohenkilökuntaan kuuluvia. Selvitysten valossa asia näyttää koskevan yleisemminkin erityisesti varmuusosastolle sijoitettavia ja väkivaltaisia vankeja.

Myös yleispiirteisempi alastoman kehon tarkastelu merkitsee puuttumista ruumiilliseen koskemattomuuteen ja intimiteettisuojaan. Tällaisen puuttumisen syvyyteen tai merkittävyysvaikutukseen vaikuttavat olennaisesti tarkastukseen liittyvät olosuhteet. Edellä viitatussa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on kiinnitetty huomiota eräisiin olosuhteisiin, jotka voivat tehdä tarkastuksesta sen kohteelle halventavan tai epäinhimillisen.

Pidän Turun vankilan menettelyä arvostelulle alttiina vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentin suhteellisuusperiaatteen ja vähimmän haitan periaatteiden kannalta. Mielestäni 10–15 vankeinhoitolaitoksen henkilöstöön kuuluvan osallistuminen vangin tarkastukseen ei voi olla välttämätöntä. Näin usean henkilön osallistumiselle tarkastukseen ei ole saamissani selvityksissäkään osoitettu olevan pakottavaa esimerkiksi toiminnallista tai vankilan turvallisuuteen liittyvää perustetta.

Vankeuslain mukaan henkilöntarkastus ja muun kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluvan suorittama henkilönkatsastus tehdään todistajan läsnä ollessa. Laissa ei säädetä todistajan läsnäolosta turvatarkastuksissa, eikä minkään tarkastustyyppin kohdalla siitä, kuinka monta itse tarkastuksen suorittajia tulee tai voi olla. Käsitykseni mukaan vankilassa suoritettavissa erilaisissa tarkastuksissa on yleensä riittävä, että läsnä on kaksi vankeinhoitoviranomaisen henkilöstöön kuuluvaa henkilöä, joista toinen suorittaa itse tarkastuksen ja toinen on läsnä todistajana. Vangin tarkastukseen ei tulisi osallistua enempää vankeinhoitolaitoksen henkilöstöä kuin mikä on perusteltua vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentin mukaisen suhteellisuus- ja välttämättömyysperiaatteen kannalta. Vankilan turvallisuuteen liittyvät tarpeet voidaan toteuttaa ilman, että muilla mahdollisesti lähettyvillä olevilla vartijoilla on suoraa näköyhteyttä tarkastukseen. Toisin sanoen silloin, kun turvallisuussyyt edellyttävät useamman vartijan läsnäoloa tarkastustilanteessa, voidaan toimenpiteen aiheuttamaa vangin oikeuksiin puuttumisen astetta vähentää sillä, että muut vartijat ovat esimerkiksi oven, sermin tai muun näköesteen takana.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.1 esittämäni käsityksen suhteellisuusperiaatteen ja vähimmän haitan periaatteen noudattamisesta vankien tarkastuksissa Turun vankilan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän Turun vankilalle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Pyydän Turun vankilaa ilmoittamaan minulle 31.12.2010 mennessä, mihin toimenpiteisiin päätökseni on mahdollisesti antanut aiheutta.